

Саясий лидерлер (1 с.)

Сабактын максаты:

- окуучуларды саясий лидерликтин өзгөчөлүктөрү менен тааныштыруу;
- саясий лидердин ишмердигин анализдөөнүн ыктарын калыптандырууга киршүү ;
- лидерликтин тоталитардык формаларын кабылдабоого тарбиялоо.

Негизги түшүнүктөр: саясий лидер, партия, саясат, бийлик.

Сабактын планы:

- Саясий лидер тууралуу түшүнүк.
- Лидердин популярдуулугу.
- Лидердин функциясы .

Үй тапшырмасын текшергенден жана бааларды койгондон кийин, мугалим сабактын темасын жарыялайт жана жаңы окуу материалын түшүндүрүүнү баштайт.

1. Саясий лидер тууралуу түшүнүк

Саясий партиялар бийликке жана саясатка олуттуу таасир тийгизет. Бирок ар бир мамлекетте, ар бир партияда башкаруунун жүзөгө ашырган кадыр-барктуу жетекчи бар. Мындай жетекчини *лидер* (англис тилиндеги *leader*, б.а. алга ээрчиткен; алып баруучу) деп атоо кабыл алынган. Лидер — бул жеке таасири коомдук процесстерде олуттуу роль ойноого мүмкүнчүлүк берген, уюмдун же башка топтун кадыр-барктуу мүчөсү.

Түшүнүктөрдү бекемдөө

Окуучулар дептеринин сол жагына *лидер* деген сөздү, а оң жагына болсо — сөздөрдү жана сөз айкаштарын жазуу:

1. Чиновник.
2. Уюштуруучулук жөндөмүнө ээ болгон адам.
3. Кыжыр келтирүүчү мүнөзү менен айырмаланган адам.
4. Эмоциясын токтото албаган адам.
5. Айрым социалдык топтордун кызыкчылыгын чагылдырган адам.
6. Эркек.
7. Аял.
8. Кадыр-барктуу адам.

Тапшырма. Лидерде дайыма болгон, ансыз ал жашай албай турган сөздөрдү жана сөз айкаштарын белгилегиле. Өз тандаганыңарды түшүндүргүлө.

Түшүнүктөрдү бекемдегенден кийин мугалим *саясий лидерликтин өзгөчөлүктөрүн сүрөттөп жазат:*

1. Саясий лидердин пайда болушунда (калыптанышында) стихиялуу кырдаалдар чоң роль ойнойт.
2. Саясий лидердин дайыма образы, имиджи бар. Бул образ лидер кызмат кылган адамдардын кызыкчылыктарына ылайык суроо-талаптарынын таасири астында калыптанат.
3. Саясий лидер, ал башкарган уюм, кыймыл, топ кармангандарга окшош баалуулуктардын белгилүү системасын алып жүрөт.
4. Лидер өз уюму, уюму — лидери менен бекем байланышкан.
5. Лидер *формалдуу*, б. а. дайындалышы мүмкүн. Мындай учурда анын кадыр-баркы кызматка негизденет. Бирок *формалдуу эмес лидерлер* деле бар. Алардын адамдарга таасири толугу менен лидердин жеке сапаттары, анын кадыр-баркы менен аныкталат жана ээлеген кызматына көз каранды эмес.

2. Лидердин популярдуулугу (практикалык иш)

Мугалим лидердин коомдогу популярдуулугун эксперттик баалоолор методунун жардамы менен аныктаса болот деп түшүндүрөт; эксперттердин ролунда окуучулардын өзүнүн чыгуусу сунуш кылынат. Эксперттердин пикирин иштеп чыгуу үчүн социологдор төмөнкү жөнөкөй формуланы сунуш кылышат:

$$\Phi 1 = \frac{\text{(моралдык облик + кармануу манерасы)}}{\text{x (белгилүүлүк даражасы);}}.$$

$$\Phi 2 = \frac{\text{Саясий демилгелердин белгилүүлүгү даражасы (саясий активдүүлүктүн жолдору)}}{\text{x (социалдык базанын мүнөзү);}}.$$

$\Phi 3 =$ (орун алган проблемаларды чечүүнүн натыйжалуулугу) x (бул тууралуу калкты маалымдалгандыгы даражасы степень).

Саясий лидердин жалпы популярдуулугу формула боюнча эсептелет:

$$\Phi 4 = \Phi 1 + \Phi 2 + \Phi 3.$$

Бул формулаларды колдонуп, окуучуларга белгилүү ар бир саясий лидердин популярдуулугунун даражасын аныктаса болот. Эки лидерди алып алардын популярдуулугунун даражасын салыштырса жакшы болот. Формулалардагы цифраларды беш баллдык шкала боюнча класстын пикиринин негизинде коюу керек.

3. Саясий лидердин функциялары

Сабакты аяктап жатып, мугалим окуучулар менен аңгемелешүү учурунда саясий лидердин негизги функцияларын ачып берет:

- социалдык топтордун, партиялардын кызыкчылыктарын интеграциялоо жана саясий уюмдардын ишмердигине жетекчилик;
- кыйын-кезең учурда өзүнө жоопкерчиликти алуу мүмкүнчүлүгү.

Үйгө тапшырма

1. Лидер жана жетекчи түшүнүктөрү мааниси боюнча эмнеси окшош жана эмнелеринен айырмаланат.
2. Кыргызстанды башкаруу үчүн зарыл болгон саясий лидердин сапаттарын санап бергиле? Өз чечимиңерди түшүндүргүлө.

Кошумча суроолор жана тапшырмалар

1. Тарыхый процесстеги саясий лидердин жана эл массаларынын ролун кантип салыштырылат?
2. Кыргызстандын жана Батыш өлкөлөрүнүн саясий лидерлерин эмне жакындатып, эмне айырмалап турат?
3. Кандай шарттар саясий лидердин керт башына сыйынуучулугунун пайда болушуна алып келет?
4. Бул пикирди анализдегиле: «Саясатчылар көбүнчө ойногон ролдору, өзүнүкү болбой чыгат. Алар дайыма кимдир-бирөөлөргө имитатор болуп чыгышат, кимиси өздөрүнө караганда жакшыраак же кызыктуураак. Көбүнчө саясатчылар өз образдарын, коомчулуктун алдында жакшыраак көрүнүшү үчүн, кадимкисинен таанылгыстай кылып өзгөртүп жиберешет» (Дж. К. Гэлбрейт).

Саясатка катышуунун формалары (1 с.)

Сабактын максаты:

- окуучуларды саясий ишмердиктин түрлөрү менен тааныштыруу;
- ар бир адамдын коомдун саясий турмушуна катышуусунун зарылдыгын көрсөтүү.

Сабактын планы

1. Мамлекеттик бийлик органдарында иштөө.
2. Саясий партияларга катышуу.

3. Депутаттарга шайлоого катышуу.
4. Митингдерге катышуу.
5. Референдумга катышуу.
6. Формалдуу эмес кыймылдарга катышуу

Мугалим окуучуларды алдын-ала сабакка дептердин таза барагын ала келүү зарылдыгын эскертет.

Окуучулардын ичинен, ар бир практикалык тапшырмалардын жыйынтыктарын чыгаруу үчүн эсеп комиссиясын (5-6 киши) дайындоо зарыл. Комиссия мүчөлөрү бардык маселелер боюнча, башка окуучулар сыяктуу эле добуш берүүгө катыша алат. Эсеп комиссиясынын иш орду алдын-ала даярдалат.

Мугалим окуучуларга алдыда конкреттүү мисалдарга таянып саясий катышуунун формаларын, б.а. жарандардын саясий ишмердигинин конкреттүү түрлөрүн талдоо турарын түшүндүрөт. Андан кийин эсептөө комиссиясынын өз ордуңарды ээлөөгө чакырат. Окуучулар дептерлерине сабактын темасын жана саясий катышуунун (мугалим да доскага жазат) биринчи формасын жазат.

1. Мамлекеттик бийлик органдарында иштөө

Окуучулар № 1 анкетага жооп берүүгө киришет, суроолор мугалим тарабынан берилген суроолорго жооп беришет. Жооптор кагазга жазылып, эсептөө комиссиясына тапшырылат.

Сиз кайсы жерде иштөөнү каалайсыз:

- мэрияда;
- Жогорку Кеңешке депутат;
- министр
- президент;
- милицияда;
- прокуратурада?

Жогоруда саналган иштердин бирин да аткарууну каалабайм.

Керектүүсүн белгиле. Бир гана жоопту белгилөө керек.

Эсептөө комиссиясы жоопторду анализдегенче, мугалим үй тапшырмасын текшерет же окуучуларга тапшырма берет.

Америкалык конгрессменге кандидат Роберт Кеннединин (1986 г.) шайлоо алдындагы ураанын комментарияла.

«Аралашкыла! Катышкыла!»

«Эгерде проблеманы чечүүнүн бөлүгү болбосоң, сен — проблеманын бөлүгүсүң!»

«Демократиялык коомдо макулдук эмес, катышуу маанилүү!»

«Эгерде сен ишке катышсаң, анда биздин система иштейт!»

Бул ураандар кайсы социалдык топторго таасир этүүгө тийиш эле? Жообуңарды түшүндүргүлө.

Мугалим доскага (окуучулар — дептерге) саясий катышуунун төмөндөгүдөй формаларын жазышат.

2. Саясий партиялардын иштерине катышуу

№ 2 анкета

Сиз кайсы партияга (кыймылга) мүчө болгонуз келет:

- КПК;
- «Ак Жол»;
- «Менин өлкөм»;
- «Ата Мекен»;
- «Ар Намыс»;
- башка партия (бир гана партияны ата)?

Эч кандай партияга мүчө болгум келбейт.

Бир гана партиянын атын тандагыла.

Эсептөө комиссиясы анкетанын жыйынтыгын чыгарып, формула боюнча окуучулар арасында партиялардын популярдуулугунун даржасын аныктайт:

$$\Phi = \frac{\text{Белгилүү бир партияны тандагандардын саны}}{\text{Сабакка катышкан Окуучулардын саны}} \times 100\%$$

Андан ары мугалим класстын активдүүлүгү тууралуу корутунду чыгарат.

Мугалим доскага саясий катышуунун үчүнчү формасын жазат, окуучулар болсо өз дептерлерине көчүрүшөт.

3. Шайлоолорго катышуу

Мугалим депутаттардын ойдон чыгарылган фамилияларын жана алардын партияларын жаздырат. Окуучулар аларды барактарга жазып алышат.

№ 3 анкета

Асанов (КПК).

Эшматов («Ар Намыс»)

Ташматова («Менин өлкөм»)

Баарына каршы

Сиз колдобогон депутаттардын фамилияларын белгилегиле. Сиз колдогон бир гана кандидаттын атын тизмеде калтыргыла.

Эсептөө комиссиясы добуш берүүнүн жыйынтыгын жарыялайт. Мугалим добуш берүүнүн жыйынтыгын *№ 2 анкета* боюнча сурамжылоонун натыйжалары менен салыштырат жана саясий катышуунун төртүнчү формасын жазат; окуучулар аны дептерлерине көчүрөт.

4. Митингдерге катышуу

№ 4 анкета

Сиз митингдерге катышууну каалайсызбы (керектүүсүн белгиле):

- каалайм;
- каалабайм;
- билбейм?

Кандай шарттарда сиз митингге барар элеңиз?

Эсептөө комиссиясы жыйынтыгын анализдейт. Мугалим класстын активдүүлүгү тууралуу корутунду чыгарат, андан кийин доскага саясий катышуунун бешинчи формасын жазат.

5. Референдумга катышуу

Мугалим, референдум — бул ички же тышкы саясий маселелер боюнча акыркы жыйынтыкты чыгаруу максатында элдин өз пикирин билдирүүсүн суроо, деп түшүндүрөт.

№ 5 анкета

Мектепте сабакты 9.00 баштоо керекпи:

- ооба;
- жок?

Керексизин сыз.

Эсептөө комиссия жыйынтыгын жарыялайт. Мугалим кезектеги корутундусун чыгарат, андан кийин саясий катышуунун бешинчи формасын доскага жазат.

6. Формалдуу эмес кыймылдарга катышуу

Мугалим формалдуу эмес кыймыл — бул белилүү бир проблеманы чечүүгө тарапкерлерди тартуу, өздөрүн көргөзүү, алакалашуу ж.б. үчүн жарандар тарабынан ыктыярдуу негизде түзүлгөн уюмдар. Хиппилердин кыймылы, экологиялык кыймыл ж.б. ага мисал боло алат.

Окуучулар дептерлерине жазышат.

№ 6 анкета

Формалдуу эмес кыймылдарга катышууну каалайсызбы:

- ооба;
- жок;

- билбейм?
- керексизин сыз.

Эсептөө комиссия жыйынтыгын жарыялайт.

Сабактын аягында мугалим, класс менен ангемелешүүдө, толтурулган анкетанын жыйынтыктарына таянып (алар доскага жазылган) класстын саясий маданиятынын деңгээлин анализдейт. Окуучулардын саясий ишмердиктин тигил же бул формалары менен алектенүүгө даярдыгынын даражасына өзгөчө көңүл буруу керек.

Кошумча суроолор жана тапшырмалар

1. «Кул, өзүнүн кулчулук абалын сезсе жана ага каршы күрөшсө, ал революционер. Кул, өзүнүн кулчулук абалын сезбей жана үнсүз-сөзсүз кулчулук турмушка моюн сунса, анда жөн эле кул. Кул, кулчулук турмушка маашырланып жана өзүнүн мээрман жана жакшы кожоюнуна суктанса, ал акмак» деген сөзгө түшүндүрмө бергиле (*В. Ленин*). Бул айтылган сөз «Саясий катышуунун формалары» сабагынын мазмуну менен байланыштырууга болот?
2. 1991-ж. 17-мартындагы СССРди сактап калуу тууралуу референдум сыяктуу окуяны анализдегиле. СССР сактап калуу үчүн өлкөнүн жарандарынын 76,4% жактап добуш берсе да, Советтер Союзу 1991-ж. декабрында баары бир кулап калды? Жообуңарды аргументтештиргиле.